

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/166646,Filip-Musial-Tworcy-i-naukowcy-pod-presja.html>
15.03.2026, 15:04

Filip Musiał: Twórcy i naukowcy pod presją

Po wojnie oświata znajdowała się w dramatycznej sytuacji. Nie licząc strat materialnych, szczególnie dotkliwe były straty osobowe, będące konsekwencją polityki obu okupantów ukierunkowanej na eksterminację polskich elit intelektualnych.

15.06.2022

Mimo to stosunkowo szybko udało się uruchomić sieć szkół zdolną do kształcenia w roku szkolnym 1945/1946 około 3 mln uczniów. Choć komuniści pragnęli od początku przejąć kontrolę nad oświatą, brak kadr zmusił ich do rezygnacji z tych planów – do 1948 r. kształcenie na poziomie szkół podstawowych i średnich odbywało się zgodnie z systemem przedwojennym.

Podobnie w sferze kultury i nauki rządzący początkowo zezwalali na istnienie różnych nurtów i publiczne działanie uczonych i artystów niechętnych wprowadzanemu systemowi. Nie zdecydowali się także od razu na walkę ze światem nauki. Z czasem jednak kulturę i naukę zdominowali ludzie usłużni wobec nowej władzy.

Kultura i nauka w szponach monopartii

Zaczęto tworzyć pisma naukowe i kulturalne, które stawały się narzędziem oddziaływania partii komunistycznej. Od początku 1946 r. władza państwowa zyskała prawo do przejmowania bibliotek społecznych i prywatnych. Rozpoczęto akcję niszczenia książek, które komuniści uznawali za niezgodne z ideologią marksistowską. Coraz intensywniej usiłowano też oddziaływać na proces nauczania, początkowo w uczelniach wyższych, później na coraz niższych szczeblach. Jesienią 1947 r. ogłoszono dekret oddający władzy komunistycznej pełną kontrolę nad uczelniami wyższymi, m.in. prezydentowi Polski nadano prawo arbitralnego powoływania rektorów szkół wyższych. Szczególny nacisk kładli komuniści na przedmioty humanistyczne, które sukcesywnie opanowywali poprzez uległą wobec siebie kadrę naukową. Jednocześnie przy Komitecie Centralnym PPR powołali specjalną komórkę badawczą, która miała zajmować się pisaniem propagandowej wersji dziejów komunizmu na ziemiach polskich.

Podstawowym nośnikiem informacji była prasa, uliczne plakaty i ulotki, radio i filmy (często pokazywane w objazdowych kinach), ważną rolę odgrywały spotkania i wiece. Wszystkie te metody przekazywania informacji objęto od 1945 r. cenzurą prewencyjną. Początkowo utrudniała ona przekazywanie wiadomości niekorzystnych dla władzy, z czasem, gdy pozycja komunistów się umocniła, dzięki cenzurze zdobyli oni pełną kontrolę nad informacją publiczną, wykorzystując media do własnych celów propagandowych.

► [Czytaj więcej na portalu „Przystanek Historia”](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Artykuł